

MUZEUL ȚĂRII CRIȘURILOR

CRISIA

L

O R A D E A • 2 0 2 0

Gabriel Moisa, *Avancronica unei revoluții programate. Anul 1989 în Bihor*, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2019, 520 p.

Cristian Culiciu

În preajma împlinirii a 30 de ani de la căderea regimurilor comuniste din Europa de Est, cercetarea istoriei anului 1989 a început să se ușureze. În anii recenti, aspecte politice, economice, sociale, cauzele și efectele prăbușirii regimului au început să se limpezească, în urma deschiderii arhivelor și intrării mai multor documente în circuitul istoriografic.

Evenimentele din România din decembrie 1989, numite oficial „revoluție”, încheiate cu lichidarea fizică a lui Nicolae și a Elenei Ceaușescu și dispariția regimului comunist, au reprezentat apogeul unui an și al unui deceniu fierbinți. Încă sunt foarte multe necunoscute ale anilor 1980, însă istoricii pot acum asambla o imagine cât de cât apropiată de realitate a cotidianului vremii și să presupună care a fost mecanismul ce a culminat cu „revoluția”.

Volumul „*Avancronica unei revoluții programate*” este dedicat condițiilor și modului cum regimul roșu a fost răsturnat în Bihor, județ aflat pe granița cu fosta Republică Populară Ungară. Autorul, Gabriel Moisa, a propus o analiză a situației prin punerea în contextul intern și internațional, precum și prin detalierea unor aspecte politice și cotidiene din județ cu ajutorul presei și documentelor din arhive.

Bibliografia cuprinde atât lucrări editate – volume și studii, presă, cât și izvoare din Arhivele Naționale Istorice Centrale, Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, Arhivele Naționale – Serviciul Județean Bihor. Pe parcursul lucrării au fost inserate fotografii cu reprezentanți ai P.C.R. local, muncitori și diverse situații, replicate din ziarele locale și din colecțiile Muzeului Țării Crișurilor și ale Muzeului Orașului Oradea.

Cele 13 capitole acoperă subiectul de la general la particular. Înainte de a intra în tema propriu-zisă, autorul scoate în evidență aspecte privind metodologia cercetării, arătând că, deși există numeroase resurse, se întâmpină „dificultăți serioase de reconstituire istorică”, în mare parte din cauza faptului că multe informații sunt „la gri”. Cenzura, limbajul de lemn, propaganda fac cercetarea perioadei comuniste dificilă, fiind obligatorie confruntarea surselor pentru a afla, măcar parțial, adevărul. Autorul arată că puțini s-au aplecat cu profesionalism asupra problemei 1989, literatura specifică adunând lucrări ale unor politicieni, jurnaliști și istorici asupra cărora există serioase îndoieli.

Instituțiile de forță – Securitatea și Miliția – aveau un rol important în „apărarea” județului de graniță. În anii '80, ofițerii bihoreni monitorizau grupuri românești și maghiare, susceptibile de activitate ilegală și potențial conflictuală, vizitatorii, nemulțumirile populației urbane, lumea satului, intelectualii, iar momentele aniversare de 1 Mai și 23 August erau supravegheate din toate unghiurile. Toate datele se găsesc în notele informative cercetate de autor, ce arată o realitate total diferită de articolele de presă.

O situație identică privește economia locală. Volumul prezintă atât perspectiva machiată a cotidianului bihorean al anului 1989 din cele două ziare locale, *Crișana* și *Fáklya*, cât și realitatea mai puțin cosmetizată, din arhive. Atrăgând atenția că „ziariștii făceau parte din angrenajul ideologic”, într-un capitol distinct autorul parcurge întregul an din perspectiva articolelor din cele două cotidiene. A avut în vedere referirile la agricultură, industrie, inserând numeroase exemple ale

realității alterate: depășiri de plan, disciplina în muncă, realizarea exporturilor, „elanul muncitoresc”, activitatea U.T.C., „bucuria” din jurul Congresului al XIV-lea al P.C.R. ș.a., în fapt performanțe care nu existau sau erau doar efemere, dar și propagandă. Periodic, reamintește acest aspect cititorului, iar fiecare articol este citat în note de subsol, cu unele explicații privind persoanele la care fac referire. În ce privește ziarle apărute după 17 decembrie 1989, adică după izbucnirea revoltelor din Timișoara, se arată că articole aparent inofensive, de tipul cererilor de respectarea a legilor și instituirea stării de necesitate pe teritoriul județului Timiș ascundeau fapte grave. În fine, autorul socotește „ipocrită” atitudinea ziariștilor de după 22 decembrie, când se identificau victime ale propagandei, deși, de fapt, se autoincriminau.

Maniera bombastică și exagerată în care erau scrise articolele este descusută în următoarele două subcapitole, în care istoricul pune față în față „mărețele realizări” și performanțe prezentate de presă și problemele găsite în arhive și aparținând exact aceluiași întreprinderi și entități laudate de *Crișana* și *Fáklya*. Aceste probleme sunt denumite inspirat „adevăruri pentru uzul intern al partidului”, iar procesele verbale ale ședințelor fostului Comitet Județean al P.C.R. Bihor, abundă de ele. În 1989, stările de lucruri din agricultură, zootehnie, industrie, construcții și viața socială erau foarte grave, iar vina era pasată de la conducerea județului către directorii de C.A.P., întreprinderi, trusturi și viceversa. De pildă, în agricultură nu erau realizate planurile de achiziții și recolte, iar mulți țărani s-au trezit cu veniturile diminuate. Industria producea pe stoc, cu costuri mari și pierderi imense, la o calitate proastă, iar muncitorii de fapt nu prea lucrau. Sunt oferite foarte multe exemple, din toate domeniile și de la zeci de unități economice, criza fiind laitmotivul peste tot.

Totuși și aceste informații erau parțial cenzurate, astfel încât să nu deranjeze forurile de la București prea mult. Istoricul introduce și „adevărurile necosmetizate”, regăsite în notele informative ale Securității. Aici apar mai mult nemulțumirile populației legate de diferite restricții, de aprovizionarea deficitară, nemulțumirile populației legate de condițiile de locuit, „chestiunea transilvăneană” fluturată de regimul budapestan. A acordat atenție și rapoartelor privind ieșirile și mai ales intrările în țară, plus tentativele de trecere frauduloasă a frontierei. Apariția unor scandări, lozinci, manifeste anticeaușiste către finalul lui 1989 este și ea amintită în același subcapitol.

Motivul pentru care autorul a insistat pe intrările în țară ține de situația „turiștilor străini”, complotiști care ar fi contribuit la căderea regimului. Le-a acordat două capitole distincte, în total 60 de pagini în care arată că toți cei ce intrau în țară erau atent monitorizați de Securitate, de teama unor subterfugii și ostilități. Conform arhivelor, existau date că „turiștii” urmau să ia legătura cu cetățeni români în scopul incitării și provocării populației la revolte. Și în Bihor, vizitele unor astfel de „turiști”, veniți mai ales din Ungaria, au atins apogeul în 1988-1989. Deși complicat, subiectul acestei părți a volumului este tratat într-o manieră ușor de înțeles, prin apelarea, în cea mai mare măsură, la surse primare. Sunt date exemplu cazuri interesante de cetățeni străini sosiți și filați, inclusiv mai mulți ziariști.

Răsturnarea regimului, petrecută în Oradea pe 22 decembrie 1989, este pusă în contextul evenimentelor similare de dincoace de Cortina de Fier, dar și în cel al situației de la București și din țară. Sunt amintite diferitele semnale, venite în special din afara țării, că regimul Ceaușescu nu mai putea funcționa, iar evenimentele din Oradea sunt relatate pe larg.

Se pleacă de la o scurtă descriere a nomenclurii locale a P.C.R., mergându-se către ziua de 18 decembrie, când sosea în gara Oradea un tren cu revoluționari de la Timișoara. În general, zilele de 18-21 decembrie au fost liniștite, însă acțiunile mai libertine și de incitare la revoltă se înmulțeau. Orădenii s-au adunat în fața Primăriei în după-amiaza zilei de 22 decembrie, după ce aflaseră de incidentele din timpul mitingului (vrut de solidaritate cu Partidul și conducătorii) din București. Aici, istoricul descrie cele întâmplate în Primărie în acea zi, pe ore, remarcând numele celor care s-au evidențiat atunci și care au format primul Consiliu Județean al F.S.N. Aici a apelat la memorialistică, ducând cursul faptelor până în ultimele zile ale anului 1989. Autorul descrie faptele în formă brută, fără considerații suplimentare, inserând și întâmplarea singurului mort al „revoluției” orădene –

soția unui șofer de camion care trecea pe lângă aeroport, în care au tras militarii. Ca epilog, istoricul oferă cititorului povestea unui general pensionar revenit chiar la jumătatea lui decembrie în Bihor din Viena. Pe nume Ioan Bucur Bordei, școlit în Moscova în anii stalinismului, posibil agent K.G.B., acesta a fost reactivat la finele lui 1989 de Ion Iliescu și a ajuns să conducă întreg județul..

Volumul se încheie cu reproducerea a 30 de documente datate 1983-1989. Între ele găsim rapoarte ale Securității privind nemulțumirile populației, scrisoarea de protest a scriitorului Radu Enescu adresată Radio Europa Liberă, note privind filajul unor cetățeni străini în Bihor, dar și ordine militare.